ÒBROTA SWIATA. ÙCZBÒWI ÒBRZÉSZK

Przódë lat lëdze pòmału żëlë
Nicht nie brëkòwôł pò chmùrach latac
(...)

Tak sã zaczinô wiersz Jana Piepczi, do chtërnégò w 1975 rokù usadzył melodią Wacłôw Kirkòwszczi[1]. Je ta „òbrota swiatã" cywilizacyjnym pòkrokã czë znanką bezmësłnégò òwczégò nëkù za nowim? To wstec sã pòspiéwanié, wszechwłôżnô nëkba, pòtrzeba bëcô równo ze wszëtczima, jidzeniô za módą, ôrtama zachòwaniô... Je tak, bò chcemë më bëc dzélã spòlëznë taczi czë jiny? Nie chcemë bëc „malowónyma ptôchama" Kòsyńszczégò?[2] Może prosto je wigódno robic to, co wszëtcë? A może prawie nié? Nie je wôrt? Kò Zbigórz Herbert napisôł, że z żochã leno smiecë płëną...[3] Może wôrt je wątpic w to, co je z górë bédowóné? Za Kartezjuszã słowama: *Mëszlã – tej jem* (Cogito ergo sum)[4] – trzeba samémù przemëslëc jesz rôz to, co wëdôwô sã ju ùznóné i pòdóné przez wëższëznë do robieniô? Òd cze tu zaczic? Òd szkòłë!

Je ta „òbrota swiatã" cywilizacyjnym pòkrokã czë znanką bezmësłnégò òwczégò nëkù za nowim?

Kaszëbsczé dzecë wcyg są ùczoné pòdług systemù, jaczi wprowadzył w Prësczim Państwie król Friderik Wilhelm III pò przegróny z Napòléònã biôtce pòd Jeną[5], w 1807 r. Nowé, mòcné państwò miało bëc zbùdowóné na pòsłësznëch żôłnierzach a ùrzãdnikach. Szerok tã sprawã i całą ùdbã, a skùtczi mùszebny, przëmùsowi, państwòwi ùczbë dôł chòcle w roku 1971 Murray Rothbard w swòjim eseju pt. „Edukacja wolna i przymusowa"[6]. Szkòłë przeszłë pòd minystra[7] a òd 1810 r. kòżdi szkólny mùszôł miec państwòwi atest. Wprowadzëlë zwónczi na lekcje, cobë dzecë jak na rozkôz òstôwiałë swòje zajãca i nëkałë do szkòłë. Weszłë òbrzészkòwé lekturë, cobë młodi lëdze sami nie szukelë „niepasownëch" ksążk. Żelë fónksnérowałë priwatné (czãsto kòscelné, zôkònné) szkòłë – jich programë mùszôł „klepnąc" państwòwi ùrzãdnik. Pòdług ti ùdbë prëszczi òbëwatel (téż Kaszëba) sygło, że rozmiôł czëtac, pisac a rechòwac. Nôwôżniészé bëło to, że słëchôł pòdwëższich. Do szkòłë mùszałë chòdzëc dzecë we wiekù òd 7 do 14 lat. Rodzyce, żelë dzecë nie chòdzëłë do szkòłë – bëlë kôróny sztrôfóma, a nôbarżi nôpiartima państwò zabiérało dzecë i dôwało na wëchòwanié môlowima władzoma.

Prëszczé mòdło pòùczënë przenieslë do ÙSA miemieczi emigrancë, a równo z tim przëjãłë gò jiné kraje, co dobrze pasowało téż fabrikantoma, co szukelë robòtników, cobë so pòradzëlë z czëtanim instrukcje a regùlaminã.

Dzysô szkòłë służą nié dzecoma, ale państwù. A dbadzą, cobë dobrze nie ùczëc – tec welownicë ni mògą bëc mądrzészi òd rządzącëch. Szkólny mają robòtã. Ùrzãdnicë mają robòtã. Starszi szkòłowëch dzôtk mają... bezpiek. A państwò tłoczi do młodëch mùsków to, co prawie jima pasëje, czãsto przék rodzycoma ùczniów. Bò państwò wëchòwiwô sobie pòsłësznégò òbëwatela – nié człowieka rozëmnégò. Co tej prziídze robic? Bùńtowac sã? Może prosto mùszi zgódno z Pismã gadac: *jo, jo* a *nié, nié*, a... robic pòdług swòjégò pòmëszlënkù...? A może... *za małe mamy ręce, żeby zatrzymać nimi czas*?[8]

TÓMK FÓPKA

[1] Wacław Kirkowski, *Starzno, mòja wies*, Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-Pomorskiej w Wejherowie, 2015.

[2] Jerzy Kosiński, *Malowany ptak*, oryg. *The Painted Bird*, przeł. Tomasz Mirkowicz, 2010.

[3] Zbigniew Herbert, *Płynie się zawsze do źródeł pod prąd, z prądem płyną śmiecie*, „Krytyka" nr 8, 1981, s. 39.

[4] René Descartes, oryg. *Je pense, donc je suis*, w: *Discours de la méthode*, 1637.

[5] Ò ti biôtce je m.jin. w książce Aùgùstina Necla pt. *Saga o szwedzkiej chëczy*, Muzeum Ziemi Puckiej 2017.

[6] Murray N. Rothbard. *Education: Free and Compulsory*. Tekst pò pòlskù: https://mises-media.s3.amazonaws.com/Education%20Free%20and%20Compulsory_Polish%20Translation_3.pdf?-file=1&type=document

[7] W 1817 rokù òstało w Prësach ùtwòrzoné Minysterstwò ds. Wëznaniów i Òswiatë. Pierszim minystrã bél Karl Freiherr vom Stein zum Altenstein, jaczi stwòrził centralno zarządzywóny system edukacje, z pòdzélã na lëdowé szkòłë, strzédné i ùniwersytetë. Minyster wprowadzył téż maturã, jakô bëła kluczã na ùniwersytetë a òtmika drogã do służbë wòjskòwi, państwòwi a ùrzãdowi.

[8] Spiéwa „Piasek" z mùzyką Juliusza Loranca do słowów Jonasza Kòftë: https://it-film.com/v-jonasz-kofta-piasek-%C5%9Bpiewa-robert-janowski-VC-PBSf0bADs.html